

A firenzei diplomácia és Magyarország 1604–1648

Giovanbattista Concini számára 1569. december 13-a élete végéig emlékezetes nap maradt. Kancellárként az a feladat várt rá, hogy Firenzében, a Palazzo Vecchio nagytermében fennhangon ismertesse V. Pius bulláját, amelyben a pápa Toszkána nagyhercege címmel ruházta fel Cosimo de' Medicit. Úgy tűnt, egyedülálló aktusról van szó, hiszen a „granduca” címnek nem volt protokolláris előzménye, nem nagyon illeszkedett be sem az Itáliában megszokott, sem az azon kívüli hierarchiába.

A viták nem is maradtak el. A feljegyzések szerint az ünnepség idején Firenzében úgy látszott, „az emberc arcán nem sok öröm mutatkozik”.¹ Cosimo nagyherceg alattvalói komorságát még csak elviselte volna, II. Fülöp spanyol király s II. Miksa német-római császár fenntartásai azonban már sokkal érzékenyebben érintették. Célja egyértelmű volt, elfogadtatni rendszerét Európá minden udvarával, minden hatalmával, ezek közül is mindenekfelett a Habsburgokkal, akiknek befolyása meghatározó volt Toszkána további sorsára nézve. A granduca működésbe hozta tehát a firenzei diplomáciát, teljes követi hálózatával, teljes információszerző és feldolgozó apparátusával, hogy politikai pozícióit külföldön és belföldön egyaránt megszilárdítsa. A gépezet fennakadás nélkül működött. Pontosan felmérte a lehetőségeket, tájékozódott a várható reakciókról, információkat szállított, előterjesztéseket tett, javaslatokkal állt elő, s közben mindent archivált, rendszerezett s egy esetleges későbbi felhasználás érdekében megőrizte. Az eredmény nem maradt el. 1576. január 26-án II. Miksa császár dekrétumában elismerte Toszkána nagyhercegének Francesco de' Medicit, aki apja 1574. április 21-én bekövetkezett halála után vette át az uralmat Firenzében.² „Serenissimo” cím járt neki, vagyis a legmagasabb, külön privilégiumokkal járó titulus, amit csak a császár adományozott. S épp itt volt a bökkenő. A granducato rendszerét elfogadták s beillesztették az itáliai, illetve az európai államrendbe, de Firenzének világosan értésére adták, hogy a hatalmi viszonyok alapvető változásokon mentek keresztül. Elmúlt Lorenzo il Magnifico kora, amikor a Via Largáról — itt áll a Medici-palota — pénzzel és ügyes politikával úgy lehetett Itália sorsát irányítani, hogy közben az egész kontinenst is figyelemmel kísérték.³ Firenze, illetve Toszkána nem volt nagyhatalom többé, s ezt bár többé-kevésbé az Arno partján is belátták, végérvényesen a

1 Christopher Hibbert: A Medici-ház tündöklése és bukása. Bp. 1993. 252.

2 Dr. Viktor Bibl: Die Erhebung Herzog Cosimos von Medici zum Grossherzog von Toscana und die kaiserliche Anerkennung (1569–1576). Archiv für österreichische Geschichte 103 (1903) 1–163.

3 A firenzei diplomácia és Magyarország középkori kapcsolatairól: Teke Zsuzsa: A firenzei külpolitika és I. (Nagy) Lajos. In: Társadalomtörténeti tanulmányok a közeli és a régmúltból. (Emlékkönyv Székely György 70. születésnapjára.) Bp. 1994. 69–73. A reneszánsz korának diplomáciájáról: Garrett Mattingly: Renaissance Diplomacy. London, 1965.; Riccardo Fubini: Italia quattrocentesca - Politica e diplomazia nell'età di Lorenzo il Magnifico. Milano, 1993.; Peter Burke: Az olasz reneszánsz. Bp. 1994. 220–228.

császári dekrétum mondta ki. A nagyfejedelemség adomány volt, amelynek létrejötte persze nemcsak a Medicik, hanem más-más szempontok alapján a Vatikán, Franciaország, Spanyolország s a Német-római Birodalom érdekeit is szolgálta.⁴ Adomány, a szónak nem feudális értelmében, tehát nem valamiféle hűbéri jogkötöttség formájában, hanem a kibontakozó újfajta rend alapján, amelyben a kontinentalitás, az erőegyensúly, az államhatalmi érdekérvényesítés vált mércévé. Alapvető szempontként fogalmazódott meg, hogy ebben a rendszerben ne csak a valós katonai-politikai hatalommal rendelkező államok kapjanak teret, hanem — egyelőre teoretikusan, még nem szabályozott módon — a kisebb országok is. Így lehetségesnek tűnt, hogy olyan politikailag is jól körülírható területek — régiók —, mint Itália stabilitása ne kizárólag külső erők közvetlen hatásán múljon, hanem garanciális alapon, belső mechanizmusok révén működjék. Ebben a felállásban fontos szerep jutott a Toszkán Nagyfejedelemségnek, ennek összes lehetőségével s korlátjával együtt. Lehetőség volt, mert *expressis verbis* kimondatott, hogy az új európai koncertben kórustagként helyet kapott, s korlátot is jelentett, mert egy egykori szólistának nyilván nem volt könnyű beletörödni abba, hogy most már „csupán” egyetlen hang a többi között. Az állami lét továbbélésének, a relatív függetlenségnek azonban ez volt az ára, s minthogy mindez párosult a Medicik sajátos érdekeivel, a megoldásnak nem volt alternatívája. A létrejött állam külső formájában kétségkívül szokatlannak tetszett, hiszen Firenze élén évszázadok óta nem állt uralkodó, működésében azonban alapvető normákat vett át a köztársaság idejéből; így első ránézésre valami egészen különös egyvelegét nyújtotta a történelmi múltnak s a történelmi jelennek. „A változás olyan, mint a bontott fal: újra kell rakni” — írta néhány évtizeddel korábban II. Lorenzonak ajánlott művében Machiavelli⁵, s az egymást követő nagyhercegek állandóan forgatták az *Il Principét*. Az eredmény legérdekesebben épp a diplomáciában volt nyomon követhető.

„Col Nome di Dio e di Bona Ventura” — Isten és a Jó Szerencse nevében — ez volt a Medici-bankház jelmondata, s ebben a szellemben tevékenykedtek szerte Európában. Cosimo de’Medici, Pater Patriae szívós kitartással, határozottsággal, s a kortársai által is megcsodált szervezőkészséggel építette, gyarapította a családi vagyont, és a hírnevet. Nem kétséges, hogy a legnagyobb hasznot a pápai Kúria pénzügyeinek kezelése jelentette, — ezt a Mediciek a 15. század eleje óta végezték — tevékenységi körük azonban hallatlanul széles skálán mozgott a mandulától a selyemig, az erélyektől a timsóig, de ha kellett, akár zsiráfot is beszerettek és szállítottak.⁶ A Medici-bankház eleven hidat képezett a Kelet, Itália s Nyugat-Európa között, s ehhez létrehozta a megfelelő hálózatot. Állandó képviselőket, filiákat tartott fenn Rómában, Nápolyban, Anconában, Pisában, Bolognában, Velencében, Genfben, Lyonban, Avignonban, Baleban, Kölnben, Bruggesben, Antwerpenben, Lübeckben s Londonban, de ezekből a központokból kiindulva — a 15. század közepétől — gyakorlatilag Európa bármely területét elérhették.⁷ Elsődleges feladatuk ugyan kereskedelmi jellegű volt, mégse mondhatjuk, hogy a filiák, „igazgatóságok”, klasszikus kereskedelmi-pénzügyi centrumokként működtek. Tevékenységükhöz szorosan hozzátartozott az adott terület, ország politikai-katonai helyzetének szemmel tartása, a biztonsági szempontok megítélése, rendszeres írásos jelentések elkészítése. Az információk a

4 *Furio Diaz: Il Granducato di Toscana - I Medici.* Torino, 1987. 183–191.

5 *Niccolò Machiavelli: A fejedelem.* Bp. 1993. (Heti Klasszikusok) 9.

6 *C. Hibbert: i. m. 78.*

7 *C. Hibbert: i. m. 76–77.*

Via Largán álló Medici-palotáig jutottak, ahol az egyes tranzakciók elindításáról vagy éppen visszatartásáról a döntések megszülettek. Az a speciális viszony azonban, amely a Medici-család és a Firenze Köztársaság, mint állam, vezetése között fennállt — tudniillik, hogy a Mediciek ugyan csak a legritkább esetben viseltek köztisztviselést, gyakorlatilag azonban a 15. század közepétől kezdve ők irányították a város életét és politikáját — a megszerzett információk más irányú felhasználását is magával hozta. Arról volt szó, hogy az egyes városokban, uralkodói központokban a Medici-bankház vezető tisztviselői nemcsak a fiлиák irányítói voltak, hanem hol esetenkénti felkérésre, hol folyamatosan a Köztársaság képviselétét is ellátták. Nyilvánvaló, hogy a hazaküldött jelentések sem kizárólag a bankház érdekében kerültek felhasználásra, hanem maga az állam is tájékozódott belőlük. Nem volt semmiféle törvény vagy akár csak szabály arra, hogy a Medici-alkalmazottak külföldön állami feladatokat lássanak el, mint ahogy arra sem, hogy Firenze külföldön dolgozó képviselői Medici-alkalmazottak legyenek, de az esetek döntő többségében ez mindenféle rendelkezés nélkül is a legkézenfekvőbb, a leginkább praktikus megoldásnak látszott. Volt arra is bőven példa, hogy külföldön, fontos helyen nem a Medici-bankházzal kapcsolódó személy töltött be meghatározó funkciót. Firenze első velencei rezidense Diotisalvi Neroni volt, aki éppenséggel Medici-ellenes szervezkedésben is részt vett, Giovanni de' Medici viszont úgy volt Firenze követe a pápai Kúriánál, hogy nem vezette az ottani bankházat. Mindennek ellenére a Medici-képviseltek olyan láncolatot, hálózatot alkottak, hogy annak megléte, működése nyilvánvaló lehetőséget kínált az állami politika számára is.

A Nagyhercegség korszakának diplomáciájára mindez alapvető hatással volt.

1494, a Mediciek második elűzése és a Nagyhercegség létrejötte közötti nyolc év-tized alatt Firenze nem szűkölködött belpolitikai változásokban. Különböző, a társadalomra ráerőszakolt életnormák, ideológiai nézetrendszerek, egymástól eltérő, de jellegükben mégis hasonló hatalmi ambíciók gyors egymásutánban többször is felforgatták az állam berendezkedését, s külsőségeiben igen látványos változásokat hoztak. Savonarola a világiasság sokszínűsége helyett a harmóniának titulált egyszínűséget vezetett be. Uralma végével a köztársaság eredeti értékrendjét hirdették meg, de a valóságban ez már túlságosan is szürkének bizonyult ahhoz, hogy hosszabb időn keresztül életképes maradjon. S amikor 1512-ben a Mediciek visszatértek és pozícióikat folyamatosan megerősítették a háttér egyre gyorsabban váltott bíborszínbe, ami a dinasztizmus megbízhatóbb jeleként volt értékelhető.

Az egymást követő rendszerek bármilyen felfordulást okoztak is a belpolitikában, sohasem a diszkontinuitás jegyében léptek fel. Nem akartak mindent előlről kezdeni, s főként nem akartak lerombolni mindent, aminek intézményes fejlődése világos eredményeket produkált. Érdekeiknek megfelelően formálták a döntéshozó testületeket, többször teljes, erőszakos személycserét hajtottak végre az államapparátusban, de a különböző felfogások ellenére a politika bizonyos pontjain egyértelműen építettek a korábbi időszak struktúráira.

Az itáliai hatalmakkal és a külfölddel való folyamatos és rendszeres kapcsolattartás mindenkor elsődleges feladat volt a Palazzo Vecchio urai számára. A 15. század derekán, második felében kialakított, a Mediciektől örökölt, hálózatszerűen működő diplomáciai rendszer nemcsak hogy túlélte a századforduló viharait, hanem egyre bővült. Elméleti kereteit, működési szabályait, feltételrendszerét több alkalommal rögzítették. 1498. április 24-én a Consiglio Generale 821 igenlő és 230 ellenszavazattal

szabályozta a diplomáciai rendszer fontos területeit, majd az 1501. szeptember 23-i, az 1502. június 17-i, az 1503. április 11-i s végül az 1529. július 23-i döntések egészítették ki, s tették ezt kerek egészszé⁸. Feltételekhez szabták a firenzei diplomáciába való bejutást, szabályozták a fiatalok részvételét, erkölcsi és politikai kikötéseket tettek, pontosították a hierarchiát, az előrelépés módozatait, ugyanakkor kellő szabadságot hagyva a követeknek a munka elvégzéséhez. Elméleti követelményrendszer és technikai feltételek tehát szervesen kapcsolódtak egymáshoz, közös elemként a kontinuitásra építkezve. Mindennek alapján a 16. század közepére a firenzei diplomácia a kör legmagasabb színvonalán működő, szinte egész Európát behálózó diplomáciai hálózattal, információszerző bázissal rendelkezett. Diplomatai pontosan ismerték az elvárásokat, képzésük magas színvonalon folyt. A kezdők rutinos, nemzetközi híri követek mellett sajtófittották el a szakma fortélyait, s folyamatosan egyre nagyobb felelősséggel járó feladatokat bízta rájuk. Bizalom és megbízhatóság jellemezte a diplomáciával foglalkozó apparátust úgy a feldolgozó-irányító központban, mint az egyes külföldi követségeken. A 15. századi hagyományokra alapozva az 1550-es évekre Firenze olyan széles állandó követi hálózattal rendelkezett, amelyhez csak a Vatikán nunciusi rendszere, s Velence diplomáciája volt hasonlítható. A 16. század második felében a hálózat tovább bővült, így a századfordulóra Toszkána folyamatosan a legmagasabb szintű állandó követekkel (ambasciatore, residente) képviseltette magát Itáliában a Vatikánban (1537), Velencében (1589), Milánóban (1585), Itálián kívül pedig Franciaországban (1544), Spanyolországban (1536), Angliában (1603) és a császári udvarban, Bécsben (1537)⁹. Alacsonyabb szintű állandó képviselővel rendelkezett, illetve gyakori alkalmankénti követséggel tartotta a politikai kapcsolatot számos más hatalommal, így Itáliában Modenával, Genovával, Mantovával, Pármával, Urbinoval, Nápolyval és Savoival, külföldön Németalfölddel és Lengyelországgal¹⁰. Ha ezt összevetjük a Habsburg Birodalommal, amely a 16-17. század fordulóján csak a Vatikánban, Párizsban, Madridban, Velencében s — másfél évtizedes kényszerű megszakítással — Konstantinápolyban rendelkezett állandó képvisellettal, hatalmi befolyása azonban Európában mégis összehasonlíthatatlanul nagyobb volt, önként adódik a kérdés, mire volt jó Firenzében ennek a költséges, rengeteg embert s energiát igénylő rendszernek a fenntartása? Miért volt szüksége a hatalmi fénykorán túljutott Toszkán Nagyhercegségnek arra, hogy az európai politikát alapjaiban meghatározó hatalmakkal azonos, vagy annál még szélesebb követi rendszert működtessen?

A kérdésekre a bécsi követség munkáján keresztül adható meg a válasz.

Alessandro Giovanni Bandinivel kezdődik Firenze bécsi követeinek sora, akik a hierarchiában különböző fokokon álló diplomataként 1737-ig képviselték országukat a Hofburgban. 1537-től öt éven át „residente”, utána majd egy évszázadon keresztül folyamatosan „ambasciatore”, vagyis a legmagasabb beosztásban teljesítették feladatukat. 1641-től ismét „residente” áll a követség élén, 1675-től pedig alacsonyabb rangú, „inviato straordinario” dolgozott Bécsben¹¹. Az állandó követek — residente,

8 *Giuseppe Vedovato*: La preparazione dei giovani alla diplomazia nella repubblica fiorentina. Rassegna degli Archivi di Stato XXII (Gennaio–Aprile 1962.) 86.

9 *Marcello del Piazze*: Gli Ambasciatori toscani del Principato (1537–1737). Roma, 1953.

10 I. m.

11 *Marcello del Piazze*: Carteggio della Legazione Toscana presso l'Impero (1537–1737). In: Festschrift zur Feier des zweihundertjährigen Bestandes des Haus-, Hof- und Staatsarchivs. Hrsg. von Leo Santifaller. I–II. Wien, 1949. I. 686–689.

ambasciatore — a császári udvarba szabályos megbízólevéllel érkeztek, amelyben a követ teljes nevén, rangján, a küldő személyén és titulusán kívül feltüntették a fogadó országot, illetve országokat, s meghatározták a követ feladatkörét is. A protokoll legapróbb részleteire is ügyelő diplomáciai dokumentumok világosan különbséget tettek a Német-római Birodalom s a Habsburgok uralma alatt álló országok között. A bécsi követek megbízatása a császári udvarba szólt, de minden egyes esetben külön feltüntetve a császári, illetve magyar és cseh királyi címet.¹² Volt olyan eset is, amikor ugyanazon diplomata a magyar királyhoz szóló alkalmankénti követi minőségben kezdte munkáját, majd közvetlenül ennek befejezése után állandó követként (residente) folytatta tevékenységét a Hofburgban¹³. Ennek a kérdésnek a jelentősége természetesen nem csak abban áll, hogy egy fejlett diplomáciával rendelkező ország szisztematikusan különbséget tett császári és királyi titulus között, hanem hogy a követek munkája Magyarországra is kiterjedt, követjelentéseikben az ott történt eseményekről is hivatalszerűen várták a beszámolót.

A követek elődeiktől részletes helyzetjelentést kaptak. Giovanni Altoviti, aki 1618-tól 8 éven keresztül képviselte Toszkánát Bécsben, előzőleg Milánóban teljesített szolgálatot. Utódát itt 38 pontos jelentéssel várta és egy olyan jegyzékkel, amely vagy tucatnyi nevet tartalmazott, azokét, akikről a firenzei követ a legtöbb információt várhatta¹⁴. Amikor Milánó után Bécsbe került, ottani elődje — Giuliano de' Medici — hasonló iratokkal fogadta.

Az új követ a fogadó ország befolyásos személyeinek címzett üdvözlő és ajánlólevelekkel érkezett szolgálati helyére. Matteo Bartolini, aki 1619-ben kezdte meg munkáját a francia király udvarában, nem kevesebb, mint 48 ilyen iratot vitt magával¹⁵, de a Bécsbe indulók sem keltek útra 14–18 levélnél kevesebbel.¹⁶

A követségen a szakmai munkát a követen kívül általában két követségi titkár végezte. A követségi titkárok olyan tehetséges fiatal diplomaták voltak, akik már megtették a pályán az első lépéseket, a rutint a követek, mintegy „mesterek” mellett szerezték meg. A bécsi követség ebből a szempontból kiemelkedő jelentőségű volt. Sok bécsi követségi titkárból lett később neves követ, vagy magas rangú állami hivatalnok. Belisario Vinta, aki 1568–1573 között Ludovico Antinori mellett volt titkár, a századfordulóra a firenzei külügyek egészét irányító államtitkárként dolgozott. Hasonlóképpen Curzio Picchena, aki 1585-től öt éven keresztül két követ — Orazio Urbani és Francesco Lenzeni — mellett is követségi titkár volt, majd egyre magasabb rangú beosztások után 1613-tól vezette a diplomáciai apparátust. Előfordult az is, hogy követségi titkár és követ között feszült lett a viszony. Matteo Rossi titkár leveleiből világosan kiderül, hogy ő és főnöke, Giovanni Altoviti ki nem állhatták egymást. A vita odáig fajult, hogy a titkár, akinek a beszámolói szerint Altoviti követ többször a tudomására hozta, hogy szívesebben látja a követség épületén kívül, mint belül, panaszlevelet írt Firenzébe. Ez a lépése nem sok jót hozott neki, ugyanis függetlenül attól, hogy sérelmei jogosak voltak-e vagy sem, megszegte azt az alapvető szabályt, hogy a követ megbízása vagy tudomása nélkül politikai jellegű információ nem hagyhatja el

12 Niccolò Sacchetti instrukciója, 1627. nov. 30. Archivio di Stato di Firenze (= ASF) Fondo Mediceo del Principato (= Mediceo) 2633. II. fol. 469–474.

13 Giovanni Altoviti instrukciója, 1618. okt. 22. ASF Mediceo 2633. I. fol. 295.

14 Istruzione [per] la carica di Milano, datami da Mon[signore] Altoviti dopo ch'io fui dichiarato suo successore. ASF Mediceo 2633. II. fol. 317–323.

15 1619. nov. 17. ASF Mediceo 2633. II. fol. 340.

16 Niccolò Sacchetti instrukciójával, 1627. nov. 30. ASF Mediceo 2633. II. fol. 469–474.

a követséget¹⁷. Matteo Rossit így hamarosan Cosimo Bartolini váltotta fel Bécsben, s bár a volt követségi titkár megmenekült utált főnökétől, karrierje megtört, sohasem lett belőle vezető diplomata.

A követség politikai munkájának alapvető feltétele volt a folyamatos és rendszeres kapcsolat az anyaországgal. Toszkána azon országok közé tartozott, amelyek viszonylag ritkán alkalmaztak futárt, bár a rendkívül sürgős, fontos, vagy egészen bizalmas ügyekben azonnal külön hírvivő indult Bécsből vagy Firenzéből. Diplomáciai postaszolgálatot vettek igénybe, amelynek hagyományai voltak Itáliában, s amely tulajdonképpen vállalkozásszerűen funkcionált. A firenzei követ felélenként fizetett díjat a postai szállítás császári privilégiumát elnyerteknek — többségében a Pestalozzoknak —, akik Velence és Bécs között hozták-vitték a leveleket¹⁸. Velencében Firenzének postai kirendeltsége volt, ahol átvették a leveleket, s gondoskodtak a további útról Firenzéig. A követek sokat panaszkodtak a posta hiányosságára, drágaságára, botrányos lassúságára, a legjelentősebb problémát azonban mégiscsak Velence kíváncsisága jelentette. A Serenissima Repubblica minden információt meg akart szerezni, akár konfliktusok árán is, hogy pozícióit javítsa, s ehhez az átmenő diplomáciai levélforgalom remek lehetőséget teremtett. „Ezen a héten hiányzik minden olyan levél, amelyet a velencei futár szállít...”¹⁹, „...a velencei útvonalon a levelek igen kevésbé biztonságosak”²⁰, „a Császár továbbra is igen ingerült, hogy a Velencei Köztársaság megmakacsolta magát, s vitatja a Bécs–Velence közötti postaszolgálat vezetője kiválasztásának régi szokását...”²¹ Ilyen és hasonló kifakadások sora érkezett Firenzébe. A gondok enyhítésére többféle megoldással próbálkoztak. Megkísérelték kerülőúton Mantova irányába hozni-vinni a leveleket, ez azonban automatikusan késedelmet okozott. Alkalmaztak saját futárokat, ez viszont igen költségesnek bizonyult. Maradt tehát a régi, „bevált” módozat, meg a ius murmurandi. Természetesen nemcsak Toszkána élvezte a velenceiek ilyen jellegű „szolgáltatásait”. A bécsi Haditanács rengeteget kínlódott a konstantinápolyi rezidens leveleinek biztosításával. A Duna menti útvonal — Bécs–Pozsony–Komárom–Buda–Nádorfehérvár–Hadrianapolis–Konstantinápoly — igen lassú volt, s ezt még tetézte, hogy a budai pasa előszeretettel tartotta vissza a futárt. A tengeri út Velencén át sokkal gyorsabb volt, a Haditanács tolmácsának észrevétele szerint azonban így a velenceiek szinte szó szerint ismerik a császári rezidens jelentéseit²². Külön bosszúságot jelentett, hogy bár egyértelmű volt a köztársaság kémtevékenysége, bizonyítani sohasem tudták. „Nem tudom miből fakad ez a szokatlan késedelem [ti. a leveleké], mivel a velenceiek minket hibáztatnak, mi meg

17 Matteo Rossi panaszos levelei: Bécs, 1620. febr. 8. és febr. 14. ASF Mediceo 4372. (folioszám nélkül)

18 „Ho fatto pagare alla Posta da S[ignor] Pestalozzi di Vienna il semestre de porti di lettere che mando a V[ostra] S[ua] I[llustris]s[ima]...” Giovanni Altoviti Curzio Picchenanak, Bécs, 1625. szept. 30. ASF Mediceo 4376. (folioszám nélkül) Giovanni Altoviti Toszkána bécsi állandó követe (ambasciatore) 1618. okt.–1627. szept., több alkalommal állandó követ Milánóban (ambasciatore, residente), 1635-ben halt meg.

19 „Mancano questa settimana tutte le lettere che vuole portare la stafetta di Venezia...” Giovanni Altoviti Curzio Picchenanak, Bécs, 1625. jan. 25. Uo.

20 „Le lettere per questa strada di Venezia sieno troppo malsicure.” Giovanni Altoviti Curzio Picchenanak, Bécs, 1625. jún. 1. Uo.

21 „L'Imp[erato]re resta molto risentito che la repubblica di Venezia si sia ostinata a contenderli l'uso antico dell'elezione del Maestro della Posta.” Giovanni Altoviti Curzio Picchenanak, Bécs, 1625. febr. 1. Uo.

22 Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv-, Türkei I. 1640–41. 1640. fol. 233. h. n. d. n.

őket, úgy tűnik, nincs egyetértés a posta körüli ellentétek dolgában” — írta haza Altoviti, de közben rendületlenül fogalmazta beszámolóit²³. Az összes vita ellenére ugyanis a firenzei követek hallatlan pontossággal és rendszerességgel gyűjtették az információkat, s fogalmazták a dispaccikat. Minden héten küldtek egy minimum 6-7 oldalas jelentést, sőt pontosabb lenne úgy fogalmazni, hogy minden hetedik napon, hiszen a hét meghatározott napjára készült el végleges formájában a dokumentum. Ha valamilyen rendkívüli esemény nem törte meg a sort, hónapokon, sőt majd egy éven keresztül sorjázta így hétről-hétre a követjelentések, amelyekhez naptárt lehetett volna igazítani. Megegett, hogy „hét közben” is összeállt egy jelentés, ez azonban általában a főjelentés egy konkrét témáját részletezte, esetleg pontosította, de a rendes ütemet nem bontotta meg. A jelentésekhez mellékelte egyéb iratokkal, másolatokkal együtt egy-egy követ évi hivatalos irattermelése vasos, az ezer foliot jócskán meghaladó kötetre rúgott. Nem kis gondot okozhatott Firenzében a feldolgozó apparátus számára ennek a hallatlan mennyiségű politikai információnak a kezelése, ha arra gondolunk, hogy a már említettek alapján hetente több, mint féltucat állandó követségről érkeztek hasonló terjedelmű követjelentések, — az alkalmi követségek anyagairól nem is szólva. A diplomáciai ügyiratok áttekintését csak az tette lehetővé, hogy az Uffiziben erre a feladatra specializált hivatalnokok minden egyes jelentésről kivonatot, úgynevezett minutát készítettek. A minuták egy-másfél oldalon összegezték a dispaccik lényegét, s lehetőséget nyújtottak a döntéshozóknak, hogy a beérkezett és kivonatolt információk alapján megfelelő döntéseket hozzanak. A beszámolóra természetesen válaszok, utasítások is érkeztek, amelyeknek szó szerinti pontos másolata eleve Firenzében maradt. A követjelentés önmagában tehát csak részét képezte egy adott heti diplomáciai iratkötegnek, hiszen csak a másolatokkal, a minutával, a döntési jegyzőkönyvvel, a válasz-utasítással és ennek duplikatumával volt egy ségként értelmezhető. A nehézségek mellett ennek az idő- és energiaigényes diplomáciai technikának nagyon komoly előnyei is voltak, ugyanis szinte lehetetlen volt bármit is elveszíteni. Több helyen, teljes terjedelmében és tömörítve, részleteiben és egészében, kronologikus rendben, követségek szerint rendezve archiválták az iratokat, s minthogy nem volt olyan természeti csapás vagy háborús esemény a kora újkorban, amely a diplomáciai archívumban jelentősebb kárt okozhatott volna, az Uffiziben különösebb akadály nélkül visszakereshető s kontrollálható volt minden egyes politikai híradás.

1576-ban, amikor Miksa császár elismerte a Toszán Nagyhercegséget, több dokumentumban is rendezték, szabályozták az újonnan elfogadott ország státusát. Ezek közül a legfontosabbnak az az augusztus 18-án Regensburgban kiadott okmány számított, amely a Nagyherceg bécsi követének a császári kápolnában elfoglalandó helyét szabta meg²⁴. A jelentéktelennek tűnő részlet meghatározóan fontos szereppel bírt a Habsburgok kora újkori diplomáciájában. Arról volt szó, hogy a Hofburg a kor szokásrendjének megfelelően a protokoll segítségével fejezte ki más európai országhoz fűződő kapcsolatainak minőségét. A Bécsben akkreditált állandó követek

23 „...io non sò d'onde dependa tanta insolita tardanza perchè i Veneziani ne danno la colpa a noi, e noi a loro, non sendosi accordata per ancora quella controversia della posta.” Giovanni Altoviti Curzio Picchenanak, Bécs, 1625. márc. 22. ASF Mediceo 4376. Velence és Magyarország kapcsolatára ld. *Jászay Magda*: Velence és Magyarország. Bp. 1990.

24 *Decretum pro oratore magni Hetruariae Ducis de loco in Capella de 18va Augusti 1576.* (másolat). Andrea Cioli Niccolò Sacchettiinek, Firenze, 1631. márc. 29. ASF Mediceo 4387.

részt vehettek a császári kápolnában az uralkodóval együtt a szentmisén. A kápolnában mindenkinek előre meghatározott helye volt, amelyet véletlenül sem cserélhetett fel a Hofburg legfontosabb politikai döntéshozó testülete, a Titkos Tanács határozata nélkül. Az egyes helyek világos hierarchia alapján kerültek kiosztásra, s nemcsak a császárhoz, hanem — a Német–római Birodalom szempontjai szerint — az egymáshoz való fontossági sorrendet is megmutatták. A részletesen kimunkált ordo alapján a császárt, a császárnét, s a császári családot a Titkos Tanács tagjai követték, majd a diplomáciai testület tagjai, vezetői következtek. Első helyet a pápai nuncius kapta, őt követte Spanyolország követe, majd Velence képviselője. Az 1576-os dekrétum értelmében Toszkána számára „locum in Capella sua Ca[e]sarea immediate post Venetos dare et concedere statuit”²⁵, vagyis az uralkodó a firenzei követ helyét a császári kápolnában közvetlenül a velencei követ után jelölte ki. A kápolnában elfoglalt hely a politikai gondolkodásnak megfelelően természetesen szimbolikus volt. Minden zárt és nyilvános politikai rendezvényen, udvari ünnepségen, audiencián, köztéri ünnepségen, egyházi és világi ceremónián, beleértve a császár- és királykoronázást, s ahol csak az uralkodó jelen volt a követek ennek a sorrendnek megfelelően jelentek meg ország és világ előtt. Tartalmi vonatkozásában pedig azt jelképezte, hogy a császár milyen politikai súlyú hatalomként ismeri el és kezeli az adott országot. Az „ambasciatori della Cappella”, vagyis a kápolna követei a Birodalom területén minden más diplomatával és diplomáciai képvisellel szemben előjogokat élveztek, így egyértelmű, hogy nem volt hatalom, amely ne pályázott volna erre a megtiszteltetésre.

Toszkána pozíciója igen előnyösnek számított. Követe helyet kapott a kápolnában, méghozzá olyat, amely politikai, hatalmi státusát nagyon kedvezően tüntette fel. A császári dekrétum igen sokat jelentett a Spanyolországhoz fűződő viszonyban is, amely a Medicik számára elsőrangú kérdés volt. Ha arra gondolunk, hogy olyan országok mint Lengyelország és Dánia mennyivel nagyobb katonai, politikai súlyt jelentettek, mint Toszkána, s alkalmi követei egy-egy ünnepségen mennyivel kevesebb megtiszteltetést jelentő helyhez jutottak, Firenze meglegedése még inkább érthető. Ez a pozíció nagyon megfelelt a nagyhercegek igényeinek, s diplomáciájuk teljes erejével és hatékonyságával arra törekedtek, hogy Európa egyik meghatározó birodalmában ezt a helyet megőrizzék. Az újonnan kinevezett követek instrukcióiban nem véletlenül szerepelt legfontosabb kitételként a kápolnában kijelölt hely megtartása. A kápolnabeli hely volt az a pont, ahol Firenze a legkisebb vita vagy félreértés esetén is a leggyorsabban és a reneszánsz diplomácia összes eszközét felhasználva, igen határozottan lépett fel. Alaptételként értékelhetőek Andrea Cioli államtitkár 1631-ben Niccolò Sacchetti követnek írt sorai, amelyben azt fogalmazza meg, hogy a leginkább annak a meglegedésre okot adó helynek a megőrzése a kívánatos, amely Firenzét addig is megillette²⁶. A Toszkan Nagyhercegség diplomáciája végül is erre a gondolatra épült. Megőrző, konzerváló diplomácia volt, amely megszületése pillanatában elérte végcélját. Egész fennállása alatt a születésével járó privilégiumok megtartásáért, s ebben az értelemben a változatlanságért munkálkodott. Helyzete mégis egyedülállóan volt mondható, hiszen valós politikai hatalom nélkül, de szervezett és remekül

25 Uo. A császári kápolnában elfoglalt hely Velence számára is igen fontos volt, ld. *Jászay M.*: i. m. 283.

26 „In materia del Luogo, che gode in cotesta Cappella l’Ambasc[ia]to[re] del Gran Duca N[ost]ro Sig[no]re, facendo S[ua] A[lt]tezza la stima, che deve di tale honore, et desiderando infinitamente di conservarsene il possesso con quella dignità, et sodisfazione, che sin adhora è seguito.” Andrea Cioli Niccolò Sacchettinek, Firenze, 1631. ápr. 12. ASF Mediceo 4387.

működő diplomáciai gépezetével olyan előjogokat élvezett, amelyekkel a kora újkori Európa szinte minden mozdulatát megörökíthette.

A királyi Magyarország története szemszögéből mindez elsőrendűen fontos. Toszkána azon kevés országok közé tartozott, amelyek rendelkeztek Bécsben állandó követséggel, s így lehetőségük volt gyakorlatilag minden olyan információról beszámolni, amely a Hofburgba eljutott. Ugyanakkor az esetek döntő többségében semmiféle közvetlen érdeke nem fűződött a magyarországi események alakulásához, s így — bár nem is nagyon tudta volna — nem is akarta azokat befolyásolni. Ezt egyetlen más bécsi követség sem mondhatta el magáról, hiszen úgy a pápai nuncius, mint Spanyolország, nem is szólva Velencéről, igen gyakran próbálták saját érdekeiknek megfelelően alakítani a magyarországi politikát. A firenzei diplomácia tehát számunkra is koronatanú, mégpedig olyan, amely hatalmi státusa és diplomáciai mechanizmusa alapján pontos képet alkothattott a 16–17. századi Magyarországról. A legmeggyőzőbb bizonyítékokat működése közben szolgáltatta erre.

Toszkána követségének minden, 1606–1648 közötti, Magyarországról szóló, vagy azzal kapcsolatos híradásának ismertetése jócskán meghaladná egy tanulmány kereteit. Így néhány olyan, az ország számára meghatározó, de a diplomáciai munkában más-más információszerző-feldolgozó technikát igénylő helyzetet mutatok be, amelyek jól értékelhetővé teszik, mennyire tartotta lényegesnek a firenzei diplomácia a magyarországi fejlemények figyelemmel kísérését.

I. Konfliktus az Udvarral — A Bocskai-szabadságharc

A Bocskai-felkelés kitörésének körülményei, majd a szabadságharc gyors térnyerése a firenzei követségen hamar világossá tette, hogy nem egyszerűen egy helyi lázadásról, hanem országos méretű, politikailag jelentékeny mozgalomról van szó. Giovanni Uguccioni állandó követ (ambasciatore) irányításával és Giovanni Francesco Guidi követségi titkár koordinálásával arra törekedtek, hogy a folyamatosan több helyszínen és egymástól viszonylag nagy távolságra történt eseményekről megbízható jelentéseket kapjanak²⁷. Regionális információgyűjtő hálózatot építettek ki, ami abból állt, hogy a követségnek dolgozó informátorokat szemeltek ki és szerveztek be, akik egy adott területről rendszeres híradásokkal, avvissikkal szolgáltak. 1604 végére lépett működésbe a rendszer. Eperjesről az ország keleti részeit és Erdélyt figyelték, Pozsonyból az északnyugati történésekről számoltak be, Grazból pedig a nyugati határszél, s a határos örökös tartományokban bekövetkezett eseményekről érkeztek összefoglalók. Az avvissik a pozsonyi jelentések kivételével anonimek. Pozsonyból Cesare

27 Giovanni Uguccioni Toszkána állandó követe (ambasciatore) Prágában 1601. okt.–1605. febr. Firenzei velencei állandó követe (residente) 1592–1596. Prágában halt meg 1605-ben. Francesco Guidi követségi titkár ugyanekkor.

A Bocskai-szabadságharc kitörésének körülményeire ld. *Benda Kálmán–Kenéz Győző*: Barbiano generális jelentése a Bocskai szabadságharc első hónapjairól. In: A Debreceni Déri Múzeum évkönyve 1969–70. 155–179. A szabadságharc eseményeire ld. *Benda Kálmán*: Bocskai István. Bp. 1942. A hálózatszerűen működő információszerzés az itáliai reneszánsz diplomácia egyik maradandó újítása. A firenzei diplomácia különös előszeretettel, s nagy tapasztalattal alkalmazta. Erre utal az is, hogy a Habsburgok is szívesen fogadtak alkalmazásukba — erre a célra is — firenzeieket, ld. *Elisabeth Springer*: Die Brüder Ridolfi in Rom — Habsburgische Agenten im Schatten des Bruderzwistes. In: Archiv und Forschung. Das Haus-, Hof- und Staatsarchiv in seiner Bedeutung für die Geschichte Österreichs und Europas. Hrsg. von Elisabeth Springer und Leopold Kammerhofer. Wien, 1993. 78–95.

Cambi, a követség állományába tartozó diplomata jelentett, mint ideiglenes kiküldött, de 1605 júniusában Bocskaiék újabb sikerei nyomán feladta állomáshelyét és Bécsbe ment. Eperjesről mindvégig folyamatosan érkeztek a jelentések. A névtelen informátor magyar volt, vagy legalábbis tudott magyarul írni, olvasni. Kitűnően ismerte a felső-magyarországi helyzetet, s az erdélyi körülményeket. Összekötöttesben állt a grazi informátorral, s jelentéseit több ízben neki juttatta el. Így például 1605. március 18-án, majd 20-án arról számolt be, hogy többek között Szatmár, Kővár, Karánsebes, Lugas, Lippa, Léva, Világosvár Bocskaiék biztos ellenőrzése alatt áll, de várhatóan Újvár és Déva is a kezükre kerül. Mindez bekerült a grazi informátor március 25-i, illetve március 28-i jelentésébe²⁸. Május 2-án arról szólt a beszámoló, hogy Buda és Pest között hidat vernek, amelyen Bocskai serege könnyebben átkelhet Nyugat-Magyarország és az örökös tartományok irányába²⁹. Május 16-án magyarországi híradásokra hivatkozva a grazi informátor azt írta, hogy Pozsonyból³⁰ a Kamara iratit, és a királyi Magyarország minden fontosabb otlevőségét Bécsbe szállították. A lakosság retteg a hajdúktól, menekül a városból. Cesare Cambi is ekkortájt, június legelején távozott Pozsonyból. A firenzeiek grazi emberének jó kapcsolatai lehettek Nyugat-Magyarországon, Nádasdy környezetében is, mivel július 4-i keltezéssel másolatban, teljes terjedelemben közölte Nádasdy levelét Batthyányhoz és Ferdinánd főherceghez a felkelés indítékairól, majd a válasz megérkezéssel július 25-én a Ferdinánd táborából keltezett írást³¹.

1605 ősztől egyre többször szerepeltek a jelentésekben a törökök. Szeptember elején Grazból magyarországi, még pontosabban komáromi híradásra támaszkodva arról jelentett az informátor, hogy a budai pasa több ezer katonával támogatja Rédey Ferenc seregét és megerősítették azt az információt, hogy Rédey és Némethi György egységei egyesültek³². A jelentések a béketárgyalások megindulásával a részletek mellett egyre többször foglalkoztak a lehetséges végkifejlettel, visszatérve az indítékokra is, ti. hogy miért is volt szükség a Bocskai-felkelésre. Legfontosabb okként a rendi szabadságjogok megsértését nevezték meg. Külön figyelmet szenteltek a nádori tisztségnek. „...gl'Unheri vorebbero che l'Imp[erato]re lasciasse elegger il Palatino del Regno” — szól a grazi indoklás 1605. szeptember 26-án. Leírja, hogy a nádort a rendek közös akarattal és szavazással választják, a tisztség nem örökölhető. A firenzei apparátus tájékoztódását megkönnyítendő közli, hogy végső soron a spanyolországi „Iustitita d'Aragon” tisztséghez hasonlít a legjobban. A jelentés hangsúlyozta, hogy ezt a fontos tisztelet hosszú ideje nem töltötték be, s helyette „vicepalatinusként egy igazi katolikust, és okos embert tettek, név szerint Istvánffy”³³.

28 „Scrivono da Eperies de 18 del Corrente” Graz, 1605. márc. 25., márc. 28. ASF Mediceo 4575.

29 „Avvisano che tra Buda e Pest sia stato fatto un Ponte sopra al Danubio...” Eperjes, 1605. máj. 2. Uo.

30 „si è inteso che di Possonia eran state transportate a Vienna tutte le scritture et cose importanti e concernenti la Cam[er]a et negotii del regno d'Ungharia, et che quasi tutti que Cittadini eran anche essi fugiti...” Graz, 1605. máj. 16. Uo.

31 Copia di l[ette]ra del Nadasti Ungaro ribelle scritta al Bodiana Ungaro fedele all'Imp[erato]re e all'Arcid[uc]a Ferdinando. 1605. jún. 21. Graz, 1605. júl. 4. — A válasz: „Copia di l[ette]ra del G[e]n[er]ale dell'Armi dell'Arcid[uc]a Ferdinando al Nadasti ribelle Ung[ar]o...” 1605. júl. 25. Uo.

32 „Con gl'ultimi avvisi che s'hanno d'Ungh[er]ia et particularm[en]te di Comar, si ha che il Visir haveva mandato alcuni mila soldati per rinforzar Redei Ferenz.” Graz, 1605. szept. 5. ASF Mediceo 4575. Rédey és Némethi egységeiről, uo.

33 „Nella trattatione de l'accordo con gl'Unghari trà le difficultà che si scoprono le maggiori sono le inf[r]ascritte che gl'Ungheri vorebbero che l'Imp[erato]re lasciasse elegger il Palatino del Regno del quale

A firenzei információk szerint a magyarok az ország teljes irányítását kezükbe akarják venni, minden politikai és katonai tisztség felett ők akarnak rendelkezni, amelynek segítségével igazgatnák az igazságszolgáltatást és a katonai ügyeket. A királynak a jelenleginél lényegesen kisebb befolyást szánnak. Fontos szempontként emelte ki a jelentés, hogy a magyarok nem hajlandók semmiféle megegyezésre a császárral abban az esetben, ha nem köt békét a törökkel³⁴. (1605. szeptember!) 1606-ra a firenzei követjelentésekben a legfontosabb magyarországi híradások a békekötésekkel állnak kapcsolatban. Beszámolnak az előtárgyalásokról, Cesare Gallo, Andrea Negroni, Johann Molart, Johann Teuffel (akit nemes egyszerűséggel csak „Il Diavolonek” írtak) megbeszéléseiről³⁵. A zsitvatoroki békéről november 11-én, a békekötés napján tudósította Bécsből Cesare Cambi a firenzei külügyeket irányító Belisario Vintát. A hírforrás a tárgyalásokon résztvevő Siegfried Kollonich titkára volt, aki a trakta helyszínéről Bécsen keresztül Prágába igyekezett, hogy ott jelentést tegyen a császárnak. A megszerzett információk ekkor még nem egyezhettek teljes mértékben az egyébként aznap aláírt békeokmány pontjaival, hiszen a hírvivő két nappal korábban, november 9-én jött el a tárgyalások színhelyéről, de a témaköröket — a béke időtartama, az uralkodói ajándékok kérdése, a korábbi évi adó rendszerének megszüntetése, a háború során megszerzett területek, a Kanizsa és Eger körüli viták — jól jelezték.³⁶ A zsitvatoroki béke megkötését ezután már tényként kezelték, ám a ratifikáció nehézségeiről és a további alternatívákról a követjelentések ezután is írtak. Bocskai haláláról az 1607-es év második jelentésében, január 15-én szóltak³⁷. Beszámoltak róla, hogy a halál körülményeiről sokan sokat beszélnek, de a leginkább megbízható hírek szerint a halál oka hidropisia, vizenyősség volt. A figyelmet azonban igazából mégsem az avvisikben évekig központi szerepet játszó fejedelem sorsára fordították, hanem már ekkor a közeljövő eseményei foglalkoztatták őket. Jelentették, hogy Erdélyben Homonnai állt „kormányzóként” Bocskai helyére, Nyáry Pál pedig Kassán tartózkodik, s innen irányítja Felső-Magyarországot³⁸.

A toszkán követség regionális információgyűjtése feltétlenül eredményesnek mondható. Az eperjesi, grazi, — s a nem túl hosszú ideig működő pozsonyi — informátorok minden lényeges momentumról tájékoztattak, s jelentettek Firenzének. A sávós figyelés másrésztől szükségmegoldásnak is tekinthető, hiszen a Prágában rezidáló követség túlságosan is messze volt ahhoz, hogy közvetlen információkat szerezzen. Ez a felállás így persze némiképp módosította a követség rendszerét. Graznak egyre nagyobb jelentősége lett, hiszen ésszerűtlen lett volna az oda eljuttatott híradá-

offizio così si legge nelle consuetudini, et leggi del Regno d'Ungheria." „In somma questo è officio simile à quello, che si chiama el iustita d'Aragon in Spagna." „Son molti anni che questo officio vaca ne gl'Imp[er]j che sono stati sen'hora Re d'Ungheria lo hanno lasciato eleggere da molto tempo in quà, et in suo luogo è al presente un'Unghero chiamato Istva[n]fi con titolo di Vicepalatino solam[en]te, huomo veram[en]te Cat[oli]co et prudente." Graz, 1605. szept. 26. ASF Mediceo 4575.

34 „Si aggiunge à tutto questo che gl'Ungheri si lasciano intendere di non voler accettar accordo con l'Imp[er]ato[re] se non si farà anco la pace co'l Turco." Uo.

35 Graz, 1606. júl. 24. ASF Mediceo 4575.

36 „Questa mattina è passato p[er] qui il segre[tari]o del Vecchio Coloniz, il quale va a Praga da S[ua] M[aestà] e porta, che alli 9 del presente, se concluse la paci con li Turchi..." Cesare Cambi Belisario Vintanak, Bécs, 1606. nov. 11. ASF Mediceo 4575. A zsitvatoroki béke körülményeiről: *Karl Nehring*: Magyarország és a zsitvatoroki szerződés (1605–1609). Századok 120 (1986) 3–50.

37 Graz, 1607. jan. 15. ASF Mediceo 4575.

38 „Doppo la morte del Boscai si scrive che l'Homonnai sia stato posto al governo di Transilvania et che Niari Paulo si trovi in Cassovia, per governar quel tratto d'Ungh[er]ia Sup[er]io[re] che si trovava all'obediencia del Boscai." Uo.

sokat Prágába küldeni, majd onnan ismét vissza Firenzébe. Úgy döntöttek tehát, — ahogy ez a konkrét híradásoknál is kiderült —, hogy az eperjesi informátor is Grazba továbbítja a híreket, s innen az avvisik összegezve egyenesen Firenzébe kerülnek. Prága pontosan ellenkező irányban volt, de természetesen az itt dolgozó állandó követséget is tájékoztatták mindezekről az információkról. A távolságok miatt azonban könnyen elképzelhető, hogy a Bocskai-szabadságharcra kapcsolatos híradásokat ugyanakkor kaphatták meg Ferdinánd nagyherceg Rudolf környezetében dolgozó diplomatái, mint az Uffizi apparátusa.

II. Tudósítás kiemelkedő országos eseményről — Az 1622. évi országgyűlés

A királyi Magyarország országgyűléseire a Bécsben dolgozó állandó követek meghívót kaptak. A diéta szervezése, előkészítése persze jóval előbb megkezdődött, mintsem a meghívókat kézbesítették volna, így a diplomaták már a hivatalos meghívás előtt értesülhettek az eseményekről, s jelenthették a fejleményeket. Az 1622. május közepén megnyílt országgyűlés dolgában Giovanni Altoviti követ március 12-én írt először haza. Tudósította Firenzét, hogy az országgyűlés biztos megrendezésre kerül, de az időpont még kétséges, s elképzelhető némi halasztás³⁹. Egy hét múlva már arról írt, hogy a diéta Sopronban lesz, napirendre kerül a császárné, illetve királyné megkoronázása és várhatóan Ferdinánd Ernő főherceg királlyá jelölésének problémája is szóba jön. A legkeményebb viták a végvárak ügyében várhatók, — folytatta Altoviti —, ennél még a vallási kérdések, és a privilégiumokon esett sérelmek megtárgyalása is könnyebbnek tűnik⁴⁰. Ettől kezdődően az országgyűlés több hónapon keresztül folyamatosan téma volt a firenzei jelentésekben. Hétről-hétre, néha hetente többször is, összesen 41(!) alkalommal tudósítottak politikai és protokolláris dolgokról. Március 26-án megírták, hogy a diétát május elejére halasztották⁴¹, április 2-án, hogy Pázmány érsek a rendek némely képviselőivel előtárgyalásokat folytat⁴². Április végén — a dispacci szerint — Sopronban a megfelelő mennyiségű takarmány biztosítása okozott gondokat, „mivel a magyarok bizonyos okokból mindig óriási kísérettel járnak”, majd Bethlen török tárgyalásai tették bizonytalanná a kezdést⁴³. Május elején Altoviti azt jelentette, hogy visszaérkezett Pázmány, mindent elrendezett, a nikolsburgi béke végrehajtásának részleteiben is stabilizálódott a helyzet⁴⁴. Május közepétől már az utazása volt a főszerep. A firenzei követ a császári, illetve királyi udvarral együtt

39 „La dieta del Regno si farà infallibilmente, ma può havere qualche proroga di settimane...” Giovanni Altoviti Curzio Picchenanak, Bécs, 1622. márc. 12. ASF Mediceo 4374.

40 „S'attende ora a disporre i negozii che s'hanno a trattare nella dieta d'Eidemburgh dove non ostante quello che s'è scritto con altre, andrà l'Imperatrice stessa, e vi si tratterà della sua incoronazione come anche di disegnare la successione di quel regno nell'Arciduca Ferdinando Ernesto.” „Si prevedono grandissimi contrari nel punto de presidii...” Giovanni Altoviti jelentése Curzio Picchenanak, Bécs, 1622. márc. 19. ASF Mediceo 4374.

41 „La dieta d'Ungheria che doveva farsi a mezzo Aprile e prorogata per il principio di Maggio...” Giovanni Altoviti Curzio Picchenanak, Bécs, 1622. márc. 26. ASF Mediceo 4374.

42 Giovanni Altoviti Curzio Picchenanak, Bécs, 1622. ápr. 2. ASF Mediceo 4374.

43 „...intorno a Eidemburgh non vi sarebbe stato recapito per i Cavalli si dichiarava di non potervi mandare, poiche gl'Ungheri certe occasioni conducono sempre con loro grandissima comitiva.” Giovanni Altoviti jelentése Curzio Picchenanak, Bécs, 1622. ápr. 23. ASF Mediceo 4374.

44 Giovanni Altoviti Curzio Picchenanak, Bécs, 1622. máj. 7. ASF Mediceo 4374.

először Bécsújhelyre ment, előbb azonban még Velencén keresztül biztosította a folyamatos érintkezést Firenzével.

A helyszíni tudósítások részletessége, az események aprólékos bemutatása olyan benyomást kelthet, mintha a Toszkán Nagyhercegségnek valamilyen közvetlen és lényegi érdeke fűződött volna a soproni országgyűléshez. A valóságban semmiféle ilyen kapcsolat nem volt, egész egyszerűen a diplomáciai gépezet mintaszerűen dolgozott. Az uralkodói bevonulás, a fogadtatás, az elszállásolás, az országgyűlés megnyitása, a politikai tárgyalások, a különböző rendezvények és ünnepek magától értetődően egy-egy jelentés kiemelt, néha kizárólagos témái voltak egészen a diéta lezárásáig, s a király távozásáig. Az országgyűlésről szóló beszámolókat a követelményeknek megfelelően az eredeti dokumentumok másolatai egészítették ki, kronologikus sorrendben. (Proposta, Risposta di S[ua Maestà], Seconda Proposta, Seconda Risposta, Gravamina, Resolutio S[ua] M[ae]stà)⁴⁵. A jelentések részletes bemutatása és elemzése meghaladja e tanulmány kereteit, a teljesség igénye nélkül is jellemző azonban a diplomáciai manőver egy fontos része, a „terepszemle”.

Giovanni Altoviti 1622 előtt sohasem járt a királyi Magyarország nyugati vármegyéiben, Sopronban sem volt soha. A meghívás és a protokoll is egyértelművé tette, hogy az országgyűlésen meg kell jelennie, és az uralkodócsalád jelenlétében képviselnie Toszkánát. Ahhoz, hogy feladatát mindenben méltó módon tudja ellátni, szükség volt alapinformációkra, s helyismeretre. A követség egyik diplomatája tehát, azt az egyáltalában nem szokatlan feladatot kapta, hogy „derítse fel a terepet”, s tájékoztassa Altovitit.

Giovanni Francesco Buonamici követségi jelentésben mutatta be az országgyűlés helyszínét. Elmondta, hogy Sopron Alsó-Ausztria közelében fekvő város, két mérföldnyire van Kismartontól, s négy mérföldnyire Bécsújhelytől. A magyarok a város építetője, Sopron vármegye egykori előljárójának, Semproniusnak neve után Sopronnak hívják. (A firenzei jelentésekben a város a német név alapján rendszeresen Edemburgként szerepel.) Buonamici nem túl nagy, de szépen megépített helyként jellemzi, amelynek belső részében 600 ház áll, külvárosában pedig ennek kétszerese. Felhívja a figyelmet, hogy a várost vizesárok, s háromszoros városfal veszi körül, de nincsenek bástyák, s a falak nem állnának ellen az ágyútűznek. A város lakói régtől fogva protestánsok, alig találni néhány katolikust. Csodák csodájára a város főterén a ferenceseknek megmaradt egy szép temploma, annak a háznak a szomszédságában, ahol az uralkodó lakosztályát is előkészítették. Itt egy átjárót is készítettek, amelyen át a király a rövid utat a szállástól a templomig megetheti⁴⁶.

45 1622. jún. 25. ASF Mediceo 4374. Teljes másolat a Propositionesből, majd az említett dokumentumok másolatai.

46 „Il[ustrissimo] sig[no]re mio P[ad]ron[e] Col[endissim]o Si trova adesso la Corte Cesarea in Edemburg Città Confinante con l'Austr[ia] Inferiore vicina quattro Leghe à Neustatt, et due ad Eisenstatt. Gli Ungheri la chiamano Sopronio con voce corrotta da Sempronio, che ne fù l'edificatore et è Capo del Comitato Soproniense...”

„Non è molto capace ma ben'fabbricata, et assai piena di Case, che non possono esser'meno di 600, et il doppio più ne conterrano i Borghi, che sono assai belli, e ricenti in alcuni luoghi di debole muraglia. La Città é honestam[en]te forte con buona fossa ripiena continuam[en]te d'acqua. Ha tre giri di mura, ma senza fianchi, et inhabile a resistere al Cannone. Gl'Habitatori da molti anni indietro seguono l'errore di Calvino, ne se ne trova niu'Catt[oli]co nella Città, dove quasi per miracolo si conserva ancora in tante angustie in poter de'frati zoccolati una bella Chiesa posta nel mezzo della Piazza principale, vicino alla quale sono alloggiato loro Maestà, essendosi prese tutte le Case, che da una banda cingono detta Piazza, et per un'Corridoro fatto à posta vanno Loro Maestà in Chiesa à Divini Ufizii.” Giovanni Francesco Buonamici Giovanni Altovitinek, Bécsújhely, 1622. máj. 29. ASF Mediceo 4374.

A jelentésnél részletesebb és alaposabb leírás több tucat is készült a 17. századi Sopronról. Olyan közvetlen politikai szándékkal írott beszámoló azonban, amely ki-mondottan a diplomáciai tájékoztató célját szolgálta, igen ritka. Értéke nem is ön-magában áll, hiszen szerves részét képezi egy egész eljárási folyamatnak. Jól érzékelteti azt a munkamétódust, amelyet a firenzei követség „kitelepüléskor” alkalmazott. A követ minden protokolláris eseményen részt vett, mindenhol megjelent ahol az ural-kodó, — természetesen az őt megillető helyen — s mindenről hosszú jelentéseket írt Firenzébe. Hogy a politikai döntéshozók mire használták az információkat, egyálta-lán használták-e vagy sem, nem a követ feladata volt eldönteni. Annyi azonban tény, hogy 3 évvel később, amikor újabb igen fontos országgyűlést tartottak Magyarorszá-gon, s amelyre ismét Sopronban került sor, a firenzei diplomácia már az Uffiziiban őrzött beszámolókra tudott alapozni.

III. A török kérdés

Az Oszmán Birodalom megítélése Toszkánában más alapokon nyugodott, mint Ma-gyarországon, vagy bárhol másutt Közép-Európában. Firenze számára a törökök ter-mészetesen ellenségnek minősültek, de hódító mivoltukból vajmi keveset éreztek. Ál-landó követségük Konstantinápolyban nem volt, kereskedelmi kapcsolataik volumenje meg sem közelítette a velenceiekét, így első ránézésre úgy tűnhet, mintha Firenze számára a Fényes Porta annyira lett volna szembenálló hatalom, amennyire azt az ideológia, meg a Respublica Christiana megkövetelte volna. Ennél azonban a helyzet jóval bonyolultabb volt.

A Toszkán Nagyhercegség, mint szuverén állam elfogadásának — és befogadásá-nak — megvolt a maga ára. Cosimo de' Medici előrelátóan nem csak azért fejlesztette a firenzei hajóhadat, hogy országa partvidékét vigyázza és biztosítsa a tengeri keres-kedelmet, hanem hogy alkalmassá tegye Toszkánát a vízi hadi vállalkozásokra — el-sősorban nem önállóan, hanem szövetséges társként⁴⁷. Számításai beváltak, s a lepan-toi csatában a toszkán hajóhad legalább olyan komoly szerepet játszott, mint amilyen hatékonyan hangsúlyozta ezekután a diplomácia a közös ellenség elleni győzelem jelentőségét, Firenze nélkülözhetetlen részvételét. Az Oszmán Birodalommal való szembenállás, az ebben való teljes közösség vállalása tehát nem csekély jelentőséggel bírt Toszkánában, és a sor nem tört meg Lepantoval.

A hosszú török háború kitörésének időszakában Firenze számára igen fontos volt a császár támogatása. S bár önmagában a tengeren nem sokra jutott volna, ismét meg-találta a módját, hogy szövetségesként — a későbbi kellő jóindulat reményében — csatasorba álljon. Don Giovanni Medici parancsnoksága alatt, Don Virginio Orsini és Don Antonio Medici vezetésével 1594 júniusában 2000 gyalogos indult Toszkánából a török elleni harcokba, Magyarországra⁴⁸. Augusztus elején Komáromnál csatlakoz-

47 *F. Diaz*: i. m. 190. és *Mirella Niccolai*: Il contributo toscano nelle guerre contro il turco in Ungheria (1590–1606). Corvina Ser. III. I. (1952) 59. A Toszkán Nagyfejedelemség törökkel kapcsolatos ten-geri hadi vállalkozásairól, terveiről: *Peter Bartl*: Der Westbalkan zwischen spanischer Monarchie und osmanischem Reich. Zur Türkenkriegsproblematik an der Wende vom 16. zum 17. Jahrhundert. Wiesbaden, 1974. 67–74. és *Jan Paul Niederkorn*: Die europäischen Mächte und der „Lange Tür-kenkrieg” Kaiser Rudolfs II. (1593–1606). Wien, 1993. 397–411.

48 *M. Niccolai*: i. m. 61. és *Jászay Magda*: Párhuzamok és kereszteződések. A magyar–olasz kapcsolatok történetéből. Bp. 1982. 263–266. és *J. P. Niederkorn*: i. m. 397–401.

tak a császári sereghez, s végig részt vettek Győr védelmében. Hősiesen küzdöttek és a katonák közül, akik bementek a várba, alig ötszázan jöttek ki, s tértek haza később Itáliába.⁴⁹

Toszkánában éppúgy számon tartották ezeket a hadi cselekményeket, mint ahogy a diplomácia feladatává tették, hogy senki más se feledkezhesék meg róluk. Mindemellett egyértelmű, hogy Firenze számára az Oszmán Birodalom nemcsak katonai ellenfél volt, hanem politikai kihívás, olyan hatalom, amellyel a szembenállás, s ha kellett, a véráldozat későbbi politikai, hatalmi célok érdekében történt.

Ennek megfelelően a törökkel kapcsolatos információk folyamatosan számíthatnak a firenzei diplomácia érdeklődésére. Megkülönböztetett figyelemmel kísérték a zsitvatoroki békekötést megerősítő, azt érvényben tartó tárgyalásokat. 1625 tavaszán számos alkalommal számolt be Giovanni Altoviti a szőnyi trakta előkészületeiről, körülményeiről. Még a megbeszélések előtt jelezte, hogy jó esély van az eredményre, mindkét fél meg akarja erősíteni a békét⁵⁰. Márciusban megnevezte a császári delegáció vezetőit, Rambaldo Collaltot, a Haditanács elnökét, Johann Jacob Kurtzot, akit a török ügyek egyik legjobb ismerőjeként tartottak számon, s Adolf ab Althant, aki már a zsitvatoroki tárgyalásokon is részt vett⁵¹. A követ megírta, hogy a felek Komárom térségében, Szőny falu közelében találkoztak, és a megegyezést leginkább a Vác hovartartozása körüli problémák gátolják. Májusig elhúzózó tárgyalásokról tudósított, majd amikor a delegációk a várakozásoknak megfelelően befejezték munkájukat, a firenzeiek sem folytatták az információgyűjtést, s Magyarországgal kapcsolatban egyre inkább a megrendezendő országgyűlés híreivel törődtek. 1642-ben Attanasio Ridolfi jelentett hasonló módon a törökkel létrejött béketárgyalásokról, amelyek „in Son villagio vicino a Komar” folytak⁵². Végvári kiütések, követségek eredményei, csaszok bécsi látogatásai gyakori hírként szerepeltek a jelentésekben, elmondott orációikról másolatokat, s összefoglalókat is küldtek⁵³. A legfontosabb információ azonban — s ez közös pontja a legkülönbözőbb jellegű, törökkel kapcsolatos híradásoknak a 17. század első felében —, hogy a Zsitvatorok óta meglévő status quo nem került veszélybe, így a firenzei magatartás továbbra is változatlan maradhat az Oszmán Birodalommal kapcsolatban.

IV. Az erdélyi probléma — Bethlen Gábor, a rivális

Az Erdélyi Fejedelemség és a Toszkán Nagyhercegség közötti viszony a firenzei diplomácia feladatkörét és mozgásterét különösen érdekes aspektusból láttatja. Erdély és Firenze között Báthory István uralkodása óta igen aktív kapcsolat élt, amelynek

49 *M. Niccolai*: i. m. 62–65.; *Jászay M.*: Párhuzamok i. m. 263.

50 Giovanni Altoviti jelentése Curzio Picchenanak, Bécs, 1625. febr. 22. ASF Mediceo 4376.

51 Giovanni Altoviti jelentései Curzio Picchenanak, Bécs, 1625. márc. 8., 15., 22., 29., ápr. 12., 19., máj. 3., 10., 21., 25. ASF Mediceo 4376.

52 „Fu concordata da Commissari dell’Imp[erato]re e del Turco di fare il congresso sopra le differenze de Confini in Son Villagio vicino à Komar...” Attanasio Ridolfi Giovan Battista di Alessandro Gondí államtitkárnak, Bécs, 1642. jan. 11. Attanasio Ridolfi további jelentései a tárgyalásokról, ill. előzményeiről: Bécs, 1641. nov. 29., 30., dec. 7., 1642. jan. 25., febr. 8., márc. 29. ASF Mediceo 4393. — Attanasio Ridolfi Toszkána állandó követe Bécsben (residente) 1641. márc.–1651. máj., ágens Velencében, követségi titkár Nápolyban, majd Spanyolországban. Később a Vatikán szolgálatába áll.

53 „Copia dell’oratione dell’Amb[asciatore] Turchesco, che fece à S[ua] M[ajestà], a Linz li 5 Ottobre 1645” Attanasio Ridolfi jelentése Giovan Battista di Alessandro Gondinak, Bécs, 1645. okt. 7. ASF Mediceo 4395.

intenzitása egészen a hosszú török háború végéig töretlennek volt mondható, a Báthoryak hatalomvesztésével azonban más jellegűvé vált⁵⁴. Bethlen Gábor megjelenése, s politikája új szint hozott a két állam kapcsolatába; a fejedelem tevékenységét egyre nagyobb aggodalommal figyelték Toszkánából. Félreértések elkerülése végett nem Erdély helyzetéért, s nem is közvetlenül Bethlen politikája miatt idegeskedtek, hiszen mindez semmilyen direkt hatással nem volt Firenzére. A fejedelem személyét, a Habsburgokhoz fűződő viszonyát azonban nagy érdeklődéssel szemlélték, értékelték. Az összpontosítás akkor érte el a tetőpontját, amikor Bethlen Gábor 1625-ben II. Ferdinándtól megkapta a „serenissimus” címet. Erre az időpontra az Uffizi apparátusa már igen sokat tudott a fejedelemlről. Részletekbe menően tájékozódott a törökkel kialakított kapcsolatáról, hadi vállalkozásairól, szövetségi terveiről, a fontosabb szerződésekről, mint például a nikolsburgi békéről pontos és teljes másolatot szerzett be⁵⁵. Külön követet küldtek az 1620-as pozsonyi fegyverszüneti tárgyalások figyelemmel kísérésére; Bartolommeo Bibboni eléggé különös módon a zárt tárgyalásokon is részt vett, s hosszú jelentésekben számolt be a látottakról, óráról órára követve az eseményeket⁵⁶. Jellemző, hogy nemcsak a megbeszélés tárgyáról, az érvekről és ellenérvekről írt, hanem Bethlen modoráról, tárgyalási stílusáról is.⁵⁷

Mindemellett Toszkána számára a Bethlenről és a Fejedelemségről szóló információk összegyűjtése 1625-ig rutinmunkának számított. A „serenissimus” címmel azonban minden megváltozott. Giovanni Altoviti 1625. július 31-én Bécsújhelyről jelentette, hogy II. Ferdinánd császár okiratban értesítette Bethlen Gábort arról, hogy a „serenissimus” titulussal ruházza fel, ennek használatát bármely hivatalos iratban engedélyezi, irányában pedig gyakorolja⁵⁸. Altoviti természetesen másolatban a teljes latin nyelvű adománylevelet mellékelte. Még mielőtt Firenzéből bármiféle reakció érkezett volna, a követ — nyilván átlátva az ügy jelentőségét — néhány nap múlva, augusztus 9-én ismét visszatért a kérdésre⁵⁹. Curzio Picchena, a külügyeket irányító államtitkár szeptember 2-án értesítette bécsi diplomatáját az otthoni fejleményekről. Leírása szerint II. Ferdinánd nagyherceg maga foglalkozik a kérdéssel és Bethlen titulását igen különösnek s új fejleménynek tartotta, olyannak, amelyről feltétlenül tárgyalni kell⁶⁰. A megbeszélésre aznap, 1625. szeptember 2-án a Palazzo Vecchioiban került sor. Az első levélen még meg sem száradt a tinta, amikor az államtitkár ismét tollat ragadott. „Míután a másik, csatolt levelet megírtam Nagyságodnak, voltam a Palazzóban, ahol Őfensége előtt Bethlen Gábornak a Császártól kapott

54 Lettere del Principe di Transilvania dal 1589 al 1612 e molto notizie di essa. ASF Mediceo 4469.

55 Giovanni Altoviti jelentései 1618. okt.–1628. márc. passim, ASF Mediceo 4379–4382. Niccolò Sacchetti jelentései 1627. dec.–1629. dec. passim. — Uo. Avvisi 1613–1622. ASF Mediceo 4576. A nikolsburgi békeokmányok másolatai: Bécs, 1622. jan. 7. ASF Mediceo 4374.

56 Bartolommeo Bibboni jelentései Giovanni Altovitinek a pozsonyi tárgyalásokról: Pozsony, 1620. jan. 3., 5., 6., 12., 13., 14., 15., 17., 21., 26., 27., 30. ASF Mediceo 4372.

57 „Prego à V[ost]ra S[ua] Ill[ustriss]ma à perdonarmi se anco in me ha tolto il vino la cognizione...” Bartolommeo Bibboni Giovanni Altovitinek, Pozsony, 1620. jan. 6. ASF Mediceo 4372.

58 Giovanni Altoviti jelentése Curzio Picchenának, Bécs, 1625. júl. 31. ASF Mediceo 4376.

59 Giovanni Altoviti Curzio Picchenának, Bécs, 1625. aug. 9. Uo.

60 „Lor Alt[ez]ze hanno veduto il nuovo Titolo che l'Imper[ato]re ha dato à Betlem Gabor, et la copia del Privilegio che V[ost]ra S[ua] Ill[ustriss]ma ha mandato, et sebene è parsa Loro una cosa molto nuova, non dimeno fin'à hora non m'hanno comandato di dire à V[ost]ra S[ua] Ill[ustriss]ma cosa alcuna sopra di ciò, perche si restò di tornare à parlarne di nuovo con più agio, il che potrebbe seguire oggi, mentre io vado hora à Palazzo p[er] altri negotii.” Curzio Picchena Giovanni Altovitinek, Firenze, 1625. szept. 2. ASF Mediceo 4378. Minute di lettere della segreteria di stato all'ambasciatore (1618. nov. 21.–1626. jún. 16.)

új titulusról volt szó...⁶¹ Az eseményekből egyértelműen kitűnik, hogy a Toszkán Nagyhercegség megkülönböztetett figyelemmel kísérte az ügyet, hiszen nemcsak Firenzében, hanem egész Itáliában ritkán fordult elő, hogy magyar, illetve erdélyi vonatkozású kérdésben az adott állam vezetése együttesen külön megbeszélést tartott. Itt azonban közvetlenül a dinasztiai érintő problémáról volt szó, olyan dologról, amely a Mediciek számára a legkényesebbnek számított. Teljesen függetlenül a földrajzi távolságtól és az erdélyi fejedelem direkt politikai érdekeitől, a Palazzo Vecchióban riválist sejtettek Bethlen Gáborban. Olyan valakit, aki a legmagasabb titulust, s a vele járó rangot éppen úgy a birodalmon kívüliként kapta meg, mint Toszkána uralkodója, aki a protokoll szerint ugyanazon megítélés alá esik a Hofburgban, mint a Mediciek, s aki ilyenformán ott bármely pillanatban veszélyes vetélytársá lehet. Firenze politikai hatalma nyilván kevés volt ahhoz, hogy bármit tegyen Bethlen „serenissimus” címe ellen, de Picchena II. Ferdinánd kívánságára nyomatókosan utasította Altovitit, hogy legyen éber⁶². Ezek után nem csodálható, hogy a következő években Erdély, pontosabban Bethlen a firenzei követjelentések szinte állandó szereplője. A bécsi követség már két héttel az utasítás után megkezdte a munkát, s minden lehetséges, a fejedelemtől származó, vagy róla szóló információt összegyűjtött és továbbított. Bethlen megköszönte a titulust, s biztosította az Udvar, hogy minden megállapodást betart. Bethlen irányából nem várható semmiféle támadás. Bethlen visszatért Erdélybe. Ilyen és hasonló, rövidebb és részletesebb hírek jutottak el Bécsből Toszkánába. Különös érdeklődés, sorozatos beszámolók kísérték a fejedelem és Brandenburgi Katalin esküvőjének előkészületeit. Egyes mozzanatok csak megerősítették a firenzeiek rivalizálást sejtő gyanúját; Bethlen „meghívta a nunciust és a spanyol követet is [ti. az esküvőre] de mi nem vagyunk a kegyében” — írta a jelentés⁶³. A Bethlen iránti „érdeklődés” az évek múltával sem szakadt meg. Giovanni Altoviti már régen hazatért állomáshelyéről, az új bécsi követ, Niccolò Sacchetti azonban ugyanazzal az intenzitással folytatta a munkát, mint elődje.⁶⁴ 1629 nyaratól folyamatosan Bethlen egészségi állapota állt a középpontban. Júliustól november végéig 10(!) alkalommal foglalkoztak a fejedelem betegségével. Bethlenről az a hír járja, hogy napjai meg vannak számlálva (júl. 25.). Bethlen a végét járja (aug. 22.). Azt mondták, hogy Bethlen meghalt, de ez még nem biztos, betegsége azonban gyógyíthatatlan (aug. 29.). A Bethlen haláláról szóló hírek hamisak voltak (szept. 5.). Bethlen életben van (szept. 15.). Bethlen se nem élő, se nem holt (okt. 6.). Bethlen kúrálhatja magát, állapota javul (okt. 20.).⁶⁵ A fejedelem tényleges haláláról november 28-án számolt be Sacchetti, két jelentést is írva egymás után, hogy a hír valóságtartalmát igazolja.⁶⁶

61 „Doppo havevo scritto a V[ostra] S[ua] Ill[ustrissi]ma l'altra lettera alligata, sono stato a Palazzo, et s'è discorso davanti à Lor Alt[ezze] sopra il nuovo Titolo dato dall'Imperato[re] à Betlem Gabor...” Curzio Picchena Giovanni Altovitinek, 1625 szept. 2. ASF Mediceo 4378.

62 „...V[ostra] S[ua] Ill[ustrissi]ma stia desta et vigilante...” Uo.

63 Bethlen „ha anche invitato il Nunzio e l'Amb[asciato]re di Spagna ma noi non siamo in sua gratia.” Bécs, 1625. nov. 26. ASF Mediceo 4376.

64 Niccolò Sacchetti Toszkána bécsi állandó követe (ambasciatore) 1627. dec.–1634. ápr., Volterra püspöke, 1618–1627 között Firenze velencei követe (residente).

65 Niccolò Sacchetti jelentései Andrea Ciolinak: „...Betelem Gabor cammina al fine...” Bécs, 1629. aug. 22.

„Qui s'è detto, che Betelem Gabor sia morto, ma nonse ne hanno riscontri certi, seben naturalm[ente] non potrà superare questa malatia.” Bécs, 1629. aug. 29.

„S'era sparsa voce della morte di Betelem Gabor senza certo Autore...” Bécs, 1629. szept. 5.

„Betelem Gabor va tuttavia vivendo...” Bécs, 1629. szept. 15.

„Betelem Gabor si mantiene ne vivo, ne morto...” Bécs, 1629. okt. 6. ASF Mediceo 4382.

Niccolò Sacchetti s az öt követő diplomaták, Tommaso Capponi⁶⁷ és Attanasio Ridolfi követek a későbbiekben is szemmel tartották Erdélyt, I. Rákóczy György politikáját azonban korántsem tekintették Firenzére nézve olyan kellemetlennek, mint Bethlent, így jelentéseikben jóval ritkábban számoltak be a '30-as, '40-es évek erdélyi ügyeiről, mint korábban. Az önálló fejedelemség azonban mindaddig, amíg Toszkána állandó követséggel képviseltette magát Bécsben, a firenzei diplomaták figyelési sávjába tartozott, lehetővé téve ezzel, hogy adott esetben a kellő intenzitással fordulhasanak irányába, s a szükséges információkkal lássák el a Medici-udvart.

A példák alapján többfajta következtetés szűrhető le. Először is egyértelmű, hogy a Magyarországgal kapcsolatos híradások nem egyszeri, szubjektív személyi kapcsolatok, vagy ismeretség révén jutottak el a toszkán követség útján Firenzébe. 1604–1648 között hét állandó követ és több mint húsz beosztott diplomata dolgozott a Toszkán Nagyhercegség prágai, illetve bécsi követségén, ők valójában csak a képvisel-hivatásos, szűk stábját alkották. A követváltások, a követség állományának személycseréi azonban nem, vagy csak alig érzékelhetően befolyásolták a megszerzett információk mennyiségét és minőségét, s ez éppúgy vonatkozik Magyarországra, mint a követség hatósugarába tartozó más területekre. Amennyiben egy-egy eseményt, vagy eseménysort lényegesnek ítélték, olyannak látták, amelyre az állomás helyen, jelen esetben Prágában, illetve Bécsben figyelmet fordítottak, úgy az természetes módon bekerült a jelentésekbe, függetlenül attól, hogy direkt vagy indirekt módon érintették-e Firenzét vagy sem. Magától értetődően a Toszkán Nagyhercegség érdekeit érintő kérdéseket megkülönböztetett hely illette meg. A vizsgált négy és fél évtized alatt Magyarország végig „munkaterepe” volt a firenzei követségnek, s Giovanni Ugucconitól (1604) Attanasio Ridolfiig (1648) minden állandó követ kötelességének tudta az itt történekről rendszeresen beszámolni. Másodszor világosan látható, hogy az információáramlás az esetek döntő többségében egyirányú volt, azaz a toszkán követség Magyarországról csak szállított információt, de nem hozott. Amíg ugyanis az információszerezés — történjék az legális vagy illegális formában — hajszálérszerűen sokasatornás volt, az egész kontinenst lefedő diplomáciai hálózat híradásaiból az Uffizi révén csak maga az állandó követ kapott tájékoztatást, aki ezt megtartotta magának, pontosabban rutinszerűen használta a mindennapi munkájában. Harmadszor, a követség és az irányító központ tevékenységét vizsgálva bizonyítható, hogy a reneszánsz kor diplomáciáját a szó eredeti értelmében mesteri módon alkalmazó Firenze Magyarországon is minden eszközt, s diplomáciai technikát „bevetett” annak érdekében, hogy a fejleményekről megfelelő tájékoztatást nyerjen. Ebből az aspektusból nézve külön is figyelemreméltó, hogy a toszkán követség bizonyos esetekben nem elégedett meg a Habsburg uralkodói központba eljutott hírek megszerzésével és továbbításával, hanem azt az egyébként igencsak pénzigényes megoldást választotta, hogy saját, vagy fogadott emberei révén a helyszínen, Magyarországon tájékozódott, s innen, „első kézből” szerezte az információkat. Ilyen volt Cesare Cambi, az eperjesi, s a grazi informátor 1605–1606-ban, Bartolommeo Bibboni a pozsonyi tárgyalásokon 1620-ban, Giovanni Francesco Buonamici az országgyűlés ide-

66 Niccolò Sacchetti jelentései Andrea Ciolinak: „Mori Betelm Gabor.” Bécs, 1629. nov. 28.

„Mori finalmente Betelm Gábor, più gravato dalle incommodità personali, per havere estenuata la sua complessione ne i vitii, che gravato dagl'anni.” Bécs, 1629. nov. 28. ASF Mediceo 4382.

67 Tommaso Capponi (1586–1646) Montecchio márkija, Toszkána állandó követe (ambasciatore) Bécsben 1638. okt.–1640. febr. között.

jén 1622-ben, hogy magának az állandó követnek a kötelességszerű látogatásait az országgyűlésekre ne is említsem.

Végezetül le kell szögezni, hogy a 17. század első felében a firenzei diplomácia a korábbi évtizedek, sőt évszázadok alatt felhalmozott tapasztalatból élt, s nem újabb és újabb lendület, hanem önnön tehetetlenségi ereje hajtotta. Összehasonlítva azonban más, politikailag már ekkor sokkal súlyosabb államok külpolitikai gépezetével nem kétséges, hogy Firenze még ekkor is magasan az átlag feletti, kitűnő színvonalú mechanizmussal rendelkezett. Giovanbattista Tartaglino, amikor 1637 februárjában II. Ferdinánd német–római császár meghalt, amellet hogy mintaszerűen tájékoztatta az Uffizi apparátusát a történekről, arról gondolkodott, hogy az uralkodó eltávoztával kitűnő muzikusok és énekesek maradtak patrónus nélkül, amely egyrészt szomorú dolog, másrészt viszont kitűnő lehetőség. S amíg mindenki az utódlás kérdésével, a politikai taktikázgatásokkal, a leendő császár várható intézkedéseivel foglalkozott, ő a rutinmunka mellett azon fáradozott, hogy a művészek ezentúl Firenzét kápráztassák el.⁶⁸ Ez pedig olyan diplomáciai teljesítmény, amelyre a modern Európa tervező hatalmak még jó ideig tisztelettel nézhetnek.

ISTVÁN HILLER

FLORENTINE DIPLOMACY AND HUNGARY 1604–1648

The grand duchy of Tuscany did not count among the determining powers of 17th century Europe; there were but faint traces of the wealth and power of Florence of the Medici of the second half of the 15th century. The state of the grand dukes of the Medici was one of the small states on the continent whose diplomatic apparatus, however, was extremely refined, one of the highest standards of the age, with embassies in many European capitals, including Vienna. Hungary did not escape the attention of Viennese ambassadors whose reports are perspicacious accounts of the political conditions of 17th century Hungary. The Viennese ambassadors of Florence wrote their reports on the events of the Bocskai-war of freedom with ample background information, and their accounts contain many important facts about the work of the Hungarian parliament, all attesting to a widespread information network. The Medici's diplomats were especially keenly interested in the problem of the Turks and Gábor Bethlen's politics cherishing European ambitions; their hitherto unknown reports are an important source of Hungarian history.

68 „Restano senza P[adro]ne per la morte di S[ua] M[ae]stà alcuni virtuosi sudditi di S[ua] A[ltezza], et particularm[en]te Musici, cioè un 'Garzi basso, un Grarseschi contralto, et un Salvadori castrato...” Giovanbattista Tartaglino jelentése Andrea Ciolinak, Bécs, 1637. febr. 21. ASF Mediceo 4391. Giovanbattista Tartaglino követségi titkár, 1637–1638 októberéig a követség ideiglenes vezetője (reggente).